№ 37 ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1894 № 37

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՇԱՒԻՂ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

„ՇԱՒԻՂԸ" ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԵԿԱՆ 50 ՀԱՄԱՐ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ

«ՇԱՒԻՂԻ» Տարեկան գինը 10 ղրան, կէս տարուանը 6 ղրան: Առանձին համարները 5 շահի. Արտասահմանում տարեկան 8 ֆրանկ կամ 3 րուբլի, կէս տարուանը 5 ֆր. կամ 2 րուբլի: Թէհրանում գրւում են միմիայն, խմբագրատան մէջ: Մեր հասցէն. Téhéran Rédaction CHAVIGH.

«ՇԱՒԻՂԻ» խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 8—4 ժամը: Կիւրակէ եւ տօն օրերը 10—2 ժամը: Յայտարարութիւն ընդունւում է ամեն լեզուով: Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր բառին 1 շահի:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1895 Թ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ „ՇԱՒԻՂ" ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

„Շաւիղը" կը հրատարակուի Թէհրանում (մօտաւորապէս կրկին մեծութեամբ) նոյն ծրագրով և նոյն ուղղութեամբ: „Շաւիղի" բաժանորդագինն է մէկ թուման, կէս տարուանը վեց ղրան: Արտասահմանում 3 րուբլի կամ 8 ֆրանկ. կէս տարուանը 2 րուբլի կամ 4 ֆրանք:

Արտասահմանից դրամական ծրարները կարող են ուղարկել հետեւեալ հասցէով. Черезъ Баку Россійской ИМПЕРАТОРСКОЙ Миссіи въ Тегеранѣ пер. А. Бекъ-Назарову. Իսկ նամակներ և Թղթակցութիւններ հետեւեալ հասցէով. Téhéran Rédaction „CHAVIGH".

Բաժանորդագրութիւնը կարող են գրուել Թաւրիզում Մելիք Սարգսեանցի մօտ, Սալմաստում Յովհաննէս Այրէսեանցի մօտ, Արտաքիլում Յակոբ Էլչիբէկեանի մօտ, Նոր-Ջուղայում Յովսէփ Բարսեղեանցի մօտ, Բուշիրում պ. Կ. Զէյթունեանի մօտ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Ռաշտից. նամակներ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. „Դէյլի Նիւզ" լրագրի կարծիքը. Արտաքին լուրեր. — Բանասիրական Մանուկների ծիւրման պատճառներից մէկը.—Յայտարարութիւններ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՌԱՇՏԻՑ

—

2 Սեպտեմբերի 1894

„Շաւիղի" 32 թւում հրատարակուած պ. Տ. Յովսէփեանի քննադատութիւնը ինձ առիթ է տալիս խնդրել ձեզանից որ բարի գտնուիք տեղ տալ մի քանի նկատողութիւնների, որ այդ քննադատութիւնը մտքումս ծնեցրեց, և որ աւելի լաւ եմ համարում հրատարակել քան թէ լռել այսպիսի դէպքերում և թոյլ տալ որ „Շաւիղի" էջերն լցուին շարունակ այդպիսի (իմ կարծիքով) անարդար և անմիտ քննադատութիւններով ուղղուած դէպի մեր հասարակութեան մի դասին, որի պակասութիւնները իրանից անկախ պատճառներից ծագում են առել:

Պ. Յովսէփեանը կը բարեհաճէ մեզ տեղեկացնել թէ արդեօք քարոզիչն ո՞ր նիւթի վերայ աւելի խօսեց, եկեղեցու եօթն խորհուրդների՞ թէ ժողովրդի կօշիկների վերայ: Քարոզի բովանդակութիւնից, որը պ. Յովսէփեանը բարեհաճել է հրատարակել քահանայի խօսք դիալէկտով, և որին նմանելու համար բաւական զուր նեղութիւն պէտք է կրած լինի, երեւում է որ համեմատաբար աւելի կարճ ժամանակ է նուիրել ժողովուրդի կօշիկներին քան թէ իւր բնաբանին, եկեղեցու եօթն խորհուրդներին: Ուրեմն ցանկանում եմ իմանալ արդեօք ինչ նպատակաւ է պ. Յովսէփեանը ուղղում իւր կծու և ծաղրալից նկատողութիւնը քարոզչի այն գաղափարին, որի բովանդակութեանը նայելով, չնչին տեղ է բռնած եղել իւր քարոզումն և որն քարոզչի առանձին գաղափարը չէ, այլ հայաստանեայց և ուրիշ սախական քրիստոնէից եկեղեցիների պահանջն է իւր անդամներից: Մեծ փորձութիւն եմ զգում պարոնի այս ձեւի քննադատութեանը վերագրել մի առանձին խելթի որ նա կարող է ունեցած լինել դէպի այդ քահանան. որովհետև չեմ կարողանում ինձ համոզել որ պ. յօդուածագիրը գրել է ինչ որ ու-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ԾԻՒՐՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ

(Առողջապահական նկատողութիւն)

—

Մանկավարժական գործով զբաղուողներից չկա մէկը որ չգիտենա, որ աշակերտները դասամիջոցի խաղից յետոյ վերադառնալով դասատուն ջրանի աչքով, վառուած դէմքով, կուրծքի անսպելի բարձրանալ-իջնելով դրամատիկ են լինում քննելու-յօդնածութիւնը կատարելու, քան թէ նոր ուժով դարձով դբաղուելու, ինչպէս փաստաբանումներ շատ միանգամից մանկավարժներ, ֆիզիօլոգիական ուժի տակ կրած նպաստը, Նորած ազդեցութիւնը այն աստիճանի յոգնեցուցիչ է, որ ուշիմ աշակերտն անգամ խաղից յետոյ մինչեւ չի վերադառնում իր հանգիստ դրութեանը, չի կարողանում ուսուցչի տուած հարցերին յագեցող պատասխան տալ: շատ անգամներ այդ խաղից (մանաւանդ սաստիկ) յետոյ դասամիտն միանգամ տեսել եմ աշակերտների գլուխները յենած սեղանին ուժագուրկ դրութեան պատճառով, անուշադիր ուսուցչի մտնելուն, անխօս անձէն կամենում են որքան կարելի է հանգստանալ. կարծես արհեստական կերպով ուզում են փոխել ֆիզիքականի ճնշումն մտաւորականի ճնշման. բայց յայտնի է, որ մէկ դրութիւնից միւսը փոխուելու, կամ ուղիղն ասած, թռչելու համար դարձեալ ներքին ֆիզիքական ոյժ է հարկաւոր, որը փոքրիկ ժամանակամիջոցում կատարուելով, աւելի մեծ յոգնումն է պահանջում հետեւաբար աւելի ծիւրիչ է քան սկզբնապատճառը: Մեր սեպհական դատողութիւնները թողնելով, մանաւանդ «Շաւիղի» փոքրիկ սիւնակները աչքի առաջ ունենալով, կամենում ենք մեր առաջարկած վերնագրի տակ կարդացած մէկ յօդուածի բովանդակութիւնը թարգմանաբար տալ ընթերցողներին առաւելապէս դաստիարակներին որոնք խաղի կողմը մնալով համոզուած, այնպիսի խաղեր թոյլ տան, որ մտաւոր եւ ֆիզիքական ոյժերի փոխադարձ օժանդակութիւնը չը խախտուի:

Ջղային հիւանդութեան նշանաւոր բժիշկ, ուսուցչապետ Կրաֆտ-Էբինգ ասում է. «մէկ ուսուցիչ, որին ես նրա ջղային թուլութեան պատճառով, խորհուրդ էի տուել օգտուելու թարմ օդից, 7—2ը դաս էր տալիս եւ ապա 3—9 ժամը զբաղւում էր մասերի վրայ: Այսպիսի փոփոխական կեանքի մէջ նորա հիւանդութիւնը աւելի սաստկացաւ, որովհետեւ առաւօտները ծանրաբեռնում էր իրան մտաւորականով, իսկ ճաշից յետոյ ֆիզիքականով»: Այսպիսի փոփոխական կեանք վարում են շատերը, որոնց ջղերը թէեւ թոյլ չեն, բայց ցանկանումն բնաւ չեն թարկուիլ այդ օրինակ հիւանդութեան, ուրիշ խօսքով նրանք նեղումն իրանց մարմինը, հոգիները թարմ պահելու համար, բայց չափից դուրս ջանալով դառնումն դարհուրելի թոյլ—ջղային: Ամենավատը այն է որ շատ ծնողներ, դաստիարակներ փոքրահասակ մանուկներին ստիպում են վարելու այդպիսի փոփոխական անկանոն կեանք: Մանուկների ջղայնութիւնը մեր փայլուն ժամանակի ամենամռայլ կողմն է: Կարծում են, իբրեւ թէ այդ ջղայնու-

…ցել է գրել, բայց և այնպէս կը ցանկանայի որ այս դէպքում իմ գաղափարն …սալ լինէր:

Մի կողմ թողնելով մանրամասն քննադատութիւնը, մի բան որ ակնյայտ երևում է պ. յօդուածագրի նկատողութիւնից այս է որ նա ուզում է այդ քահանայի տգիտութիւնը հրապարակ հանել: Բայց եթէ լրջօրէն և խեղճմտանքով դատենք, քահանան ինչ անէ որ խիղճն տգէտ է: Մենք չը պէտք է պահանջենք մեր հոգևորականներից այն ինչ որ արտասահմանի հայերն են պահանջում իրանց հոգևորականներից, քանզի նրանք քիչ թէ շատ ուսեալ հոգևորականներ լինելու համար միջոցներ են տալիս կանդիդատներին: Եթէ Աստուածաբանական դպրոցներ չունին, գէթ շնորհքով ուսումնարաններ ունին ուր հոգևորականութեան կանդիդատն կարող է գոնէ աշխարհական կրթութիւն ստանալ, և այդ էլ մինչև անգամ պարսկաստանցի հոգևորականներն չունին: Կարող է պ. յօդուածագիրը մատնացոյց անել մի ուսումնարան Պարսկաստանումը, որ կարող է շնորհքով հոգևորականներ պատրաստել, գոնէ մինչև այժմ չենք ունեցել այդպիսի ուսումնարաններ: Եթէ Նոր-Ջուղայու Կեդրոնական ուսումնարանը կամ Թէհրանի Հայկազեան ուսումնարանները կարող կը լինեն այդ դերը կատարել, այդ դեռ խնդիր է, նայելով ժողովրդի անտարբերութեանը դէպի այդ ուսումնարանները, յատկապէս դէպի Կեդրոնական ուսումնարանը: Մեր հոգևորականները մեր հասարակութեան արտադրութիւնն են, և եթէ մենք նորանց չը պատրաստենք այնպէս որ համապատասխան լինին մեր գաղափարին, մի հոգևորականի ուսման աստիճանի վերաբերմամբ, մենք իրօք իրաւունք չունինք դատափետել նրանց իրանց տգիտութեան համար, այլ ընդհակառակը պէտք է նախատենք մեզ որ աւելի լաւերն չենք պատրաստում: Եթէ Գամառ-Քաթիբան պարսկահայ լինէր փոխարէն գրելու,

„Հայ տէրտերը կարդալ չը գիտէ
Հայ տիրացուն շատ տգէտ է
Եպիսկոպոսքս այդ ճիշտ գիտենք
Օգնելու տեղ լոկ կը խօսենք“

կը գրէր ժողովուրդներս այդ ճիշդ գիտենք և այլն:

Մի և նոյն պահանջն արեցին և հնդկահայերն մեր թեմական առաջնորդից, որ պատասխանեց թէ եթէ ուսեալ քահանաներ են ցանկանում ունենալ, նորանք պէտք է կամ Հնդկաստանում ուսեալ կանդիդատներ պատրաստեն և ուղարկեն Նոր-Ջուղա ձեռնադրութեան համար, կամ մի ֆօնդ տան իրան որով նա կարողանայ շնորհքով ուսումնարան բանալ հոգևորականներ պատրաստելու համար: Այս խնդիրն դեռ այսպէս անվճիռ է մնում, և հնդկահայերն և պ. Յովսէփեանի նման անձինք պահանջում են որ ձեռնադրութեան ժամանակը, եպիսկոպոսը գիտութիւն ևս մըտցնէ կանդիտատի ուղեղի մէջ ու և իսկ նորահնար մեքենայով, բայց պէտք է խոստովանուենք որ սա չափազանց ուտօպիական պահանջ է, և գոնէ թեմական առաջնորդին այդ չէ աջողում, ուրիշ բան է թէ յօդուածագրի նման պարոնները կը յաջողեն:

Բայց պ. յօդուածագիրը կարող է առարկել թէ "Պարսկաստանում մարդիկ կան որոնք աւելի բարձր կրթութիւն ունին քան արդի հոգևորականներն, ինչու նրանց չը ձեռնադրել„: Շատ լաւ, բայց թողեալ այն որ ժողովուրդը իրաւունք չունի այսպիսիներին պարտաւորացնել որ հոգևորական դասի մէջ մտնեն, որ ուսեալ երիտասարդն կուզէ մի ու և իցէ համեմատաբար պատուաւոր զբաղմունք թողնել, և մուրալ ապրելու համար, քանզի հայոց քահանայութիւնը այլ ինչ է եթէ ոչ մուրացկանութիւն: Խեղճ քահանան ապրելու համար պէտք է մի մղոն ճանապարհ գնայ և մի կարգ կատարէ, մինչև մի Աստուածավախ և բարեհոգի ժողովուրդ բարեհաճէ մի նշանաւոր գումարով (մի աբասիով) վարձատրել նորան:

Իմ գաղափարն այս է որ մինչև մենք, պարսկահայերս, մեր հոգևորական լինել ցանկացող կանդիդատներին չը պատրաստենք, և մինչև նորանից կեանքը մասամբ չը ապահովացնենք չենք կարող մեր ուզեցած հոգևորականներն ունենալ և թէ ոչինչ իրաւունք չունինք մեր արդի հոգևորականներին նախատելու:

„Շաւիղ“ լրագիրը իրաւունք ունի միայն հոգևորականների բարոյականը քննադատել և այս դէպքումն էլ ոչ թէ որպէս նա կը քննադատէր մի եւրոպացի հոգևորականի, որովհետև թէև մեր հոգևորականներն Աւետարանից բարոյականութիւն են սովորում, բայց այնքան որ մի մարդի շրջապատող հանգամանքներն են ազդում իւր վերայ, գրքերն չեն ազդում, և պէտք է խոստովանուինք որ մեր հասարակութեան բարոյական աստիճանը այնքան բարձր չէ, ամենայն դէպքում եւրոպացիներից ցած է:

Վերջացնել իմ ասելիքներս շնորհակալութիւնս եմ յայտնում պ. Յովսէփեանին որ պատճառ տուաւ ինձ այս դիտողութիւններն անել, բայց պէտք է խոստովանուիմ որ աւելի կընտրէի որ ձեր թերթումը հետևեալի նման մի նկատողութիւն կարդալ այդ դէպքի վերաբերմամբ:

„Աստուածածնի յաջորդ կիրակի օրն ս. Գէորգայ եկեղեցու ծխական քահանան մի քարոզ կարդաց որը, հազուագիւտ է մեր եկեղեցիներում: Բայց քարոզը այնքան անհամ էր որ մենք պարտաւորւում ենք խորհուրդ տալ այդ քահանային որ եթէ քարոզ խօսել չը գիտէ թող լռէ“:

A.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Դաւրէժ 18 սեպտեմբերի 94

„Շաւղի“ № 34-ի մէջ տպուած է Ա. Միրզոյեան ստորագրութեամբ մի յօդուած, իբր պատասխան „Շաւղի“ № 29

Թիւնը դսատմնարանական յոդնեցուցիչ պարապմանց հետեւանք է եւ այդ իսկ պատճառով մտաւոր յոգնածութեան դէմ դնումն ֆիզիքական պարապմունքը: Այս միջոցը ինքն ըստ ինքեան սխալ չէ, բայց կարօտ է փոփոխութեան. հէնց այդ պատճառով մենք համառօտապէս մարնացոյց կանենք ծնողներին եւ դաստիարակներին այդ կարեւոր հարցի վերայ:

Բարձր եւ կրթուած շրջանի հասարակութեան մէջ տարածուած է այն սխալ հայեացքն իբր թէ մտաւոր եւ ֆիզիքական աշխատութիւնները իրարից կախումն չունին եւ որ ֆիզիքական պարապմունքը մարդուս ընդունակ է անում մտաւոր զբաղման: Դրանից հետեւում է այն, որ մեր մարմինը ունի ոյժերի զանազանասեռ պաշարներ, մէկ մէկից անկախ, որ մեր մէջ գոյութիւն ունի հոգեկան ոյժերի առանձին աղբիւր, ֆիզիքական ոյժերի էլ առանձին եւ որ վերջապէս երբ մենք մտածումնք մեր մկանունքները չեն լարվում եւ ընդհակառակը երբ մենք զբաղւում ենք ֆիզիքական աշխատանքով, մեր խելքը իւր ոյժերի ոչ մի կաթիլը չի բանեցնում:

Նորագոյն մարդաբանական (ֆիզիօլոգիքական) քննութիւնները ջրում են այդ սխալ հայեացքը: Վերջին տարիներս շատ կրթական փորձեր են եղել մտաւոր գործունէութեան մկանունքների ոյժի վրայ արած ազդեցութեան մասին: Տուրինում հոգեբանութեան ուսուցչապետ Ա. Մոսոյ, նրա ընկերակիցները եւ ընթերակիցները զանազան գործիքների միջոցով չափեցին իրանց մկանունքների ոյժը մտաւոր լարուած դրութիւնից առաջ եւ յետոյ, եւ այն եզրակացութեան եկան, որ խորհրդածութիւնը յոգնեցնում է ոչ թէ ուղեղը եւ նեարդերը միայն, այլ նոյնպէս եւ մկանունքները:

Դասախօսութիւններ կարդալուց, քննութիւններ բռնելուց եւ ուրիշ սրանց նման բաներից յետոյ նրանք աւելի փոքր ծանրութիւններ էին կարողանում բարձրացնել, աւելի թեթեւ մկանունքային գործեր էին կարողանում կատարել քան կանոնաւոր ժամանակներում: Միւս կողմից մի շարք գիտնական փորձերով հաստատուած է, որ ֆիզիքական լարումից ծանրաբեռնուելուց յետոյ անյաջող է լինում մտաւոր գործով պարապուելը: Երկար զբօսանքից, թիավարելուց, մարմնամարզութիւնից, ուժախաղից (զօրխանի խաղեր) եւ ուրիշ սրանց նման պարապմունքից յետոյ, մենք սակաւ դրամադիր ենք լինում մտաւոր զբաղման: «Մենք պէտք է մի որոշ չափով հանգստանանք, մինչեւ որ հետզհետէ անհետանայ մօրի վերայ աղդած մարմնի համար կենսաբար ֆիզիքական պարապմանց ազդեցութիւնը»:

Ուղեղի եւ մկանունքների մէջ եղած փոխադարձ ազդեցութիւնը բնական է: Յայտնի է, որ գործող մկանունքը քիմիապէս փոփակերպւում է եւ առաջացնում է, այսպէս ասած, յոգնածութեան նիւթեր առաջացնելով տականք. այս տականքները զգլացնում են կենսական ջերմութիւնը, որով թունաւորւում է

մէջ գրած իմ մի յօդուածի։ Նախ քան պ. Միրզոյեանցին պատասխանելը, խորհուրդ կը տայինք նորան այսուհետեւ չը բաւականանալ մի ու և է յօդուած մի անգամ կարդալով՝ եթէ իսկապէս ուզում է նորա իմաստը ըմբռնել, հասկանալ։ Պարոնը իբրև երդուեալ հաւատարմատար՝ դուրս է եկել հրապարակապէս պաշտպանելու Դավրէժի երիտասարդութեան պատիւը, որը, իբր թէ, ես արատաւորել եմ. շատ ցաւում եմ, որ պարոնը զուրկ լինելով կարդացածը հասկանալու ընդունակութիւնից, թոյլ է տուել իրան ոչ միայն մեր ասածներին սխալ մեկնութիւններ տալ, այլ և փաթաթել Դավրէժի երիտասարդութեան վզին այն՝ ինչ որ մենք չենք ասել և ինչ-որ ինքը կամեցել է պաշտպանել։ Մենք ոչ թէ յարձակուել ենք Դավրէժի երիտասարդութեան վերայ (ինչպէս պ. Միրզոյեանն է ճգնում ապացուցանել), այլ աշխատել ենք ցոյց տալ, թէ այդ „պատուելիների“ տակ ստորագրած „Դավրէժի երիտասարդութիւն“ և „Դավրէժի հասարակութիւն“ բառերը՝ կեղծ են։ Զարմանում ենք որ պ. Միրզոյեանը անկարող է եղել հասկանալ մեր այդքան պարզ ասածները։ Ի միջի այլոց, պ. հաւատարմատարը հաւատացնում է կարծել, որ այդ յօդուածը գրելով մենք աշխատել ենք քօղարկել մեր վրէժը՝ տեղացի մի քանի ուսուցիչներից, որոնց հետ իբր թէ մենք ինչ-ինչ հաշիւներ ունինք։ Խօրանով պարոնը ցոյց է տալիս, թէ ինքը ճանաչում է յօդուածագրին, բայց մենք կասենք սխալ է պարոնի ենթադրութիւնը, մենք այն չենք, որի հետ երեւի պարոնը ինչ-ինչ հաշիւներ ունենալով, ենթադրում է թէ նա է յօդուածագիրը և թոյլ է տալիս անտեղի փողոցային լուտանքներ ուղղել նորա հասցէին... Հաւատացած եղէք, պ. Միրզոյեան որ առանց ստուգելու, առանց ճանաչելու անձնաւորութեանց ով լինելը, հրապարակ դուրս գալ և անտեղի անբաստանութիւններ բարդելը նորա վերայ՝ նոյնքան անազնւութիւն է, որքան կեղծ ստորագրութիւններով յայտարարութիւններ կազմել։ Իսկ եթէ դուք մի բոպէ յաւակնութիւն կունենաք ապացուցանելու թէ Ֆ. նոյն անձնաւորութիւնն է, որին դուք կարծում էք և որի հասցէին դուք այնքան հայհոյանքներ էք ուղղում, այդ դէպքում մենք կապացուցանենք, որ դուք Ֆ-ին, իբրև ազնիւ մարդ էք ճանաչել, խոստովանուել էք այդ բանը եւշատերի ներկայութեամբ՝ նոյն իսկ այդ յօդուածը տպուելուց շատ յետոյ։ Պարոն, դուք մեղադրում էք մեզ. որ մեր իսկական անունով հրապարակ չենք դուրս եկել. բայց, տուացէք խնդրեմ, չը գիտէք ինչ ստոր մարդկանց հետ գործ ունենք, մենք այն անձնաւորութիւններ, որ առանց կարմրելու յայտարարում են թէ պատրաստ են այս ինչ մարդուն մատնելու՝ մինթէ չեն կարող մեզ ևս մատնել։ Դուք ձեր իսկական ստորագրութեամբ հրապարակ էք գալիս պարծենալով, այո, դուք գիտէք երևի ինչ կարգի անձնաւորութեան հետ գործ ունէք, իսկ մեր դիմացը ինչ արարածներ են կանգնած...

Ֆ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ռաշտ 22 սեպտեմբերի

„Շաւիղի“ № 33 և 34-ում մի մի յօդուածով յայտնեցինք մեր ուրախութիւնը, տեղւոյս երկսեռ դպրոցների այն բարեփոխումների մասին, որը յառաջացել էր Սահակ ծ. վ. Այվատեանի կարգադրութեամբ։

Բայց ափսոս, շատ կարճատև էր մեր ուրախութիւնը, այսօր ցաւելով պէտք է հաղորդեմ, որ մեր բոլոր յոյսերը ի դերև ելան, շնորհիւ մեր աղաների կամայականութեանց, մի դասարանեայ դպրոցի բարեփոխութեան խնդիրը, դարձեալ պէտք է մնայ խնդիր։

Նորակազմ ուսումնական ակումբը, որի վերայ էր և մեր բոլոր յոյսերը, լուծուեց հէնց այն ժամանակ երբ կայացրեց իւր առաջին պաշտօնական ժողովը։

Դա հետևանք էր, այն վայր ի վերոյ խօսակցութիւնների, որ պտըտում էր ժողովրդեան մէջ, ամեն մէկը, թէկուզ նա լինէր անդամ կամ ոչ, իրան լիազօր իրաւունք էր համարում, պահանջել, թէ վարդապետը, ինչ իրաւամբ է, այդպիսի կարգադրութիւններ արել, և թէ հոգաբարձութիւնը ինչու է ուսումնական յանձնաժողով հաստատել, առանց ընդհանուր ժողովգումարելու. ի հարկէ ոչ մէկը չէր հասկանում, ուսումնական յանձնաժողով հաստատելը ըստ կարգադրութեան վարդապետի, հոգաբարձութեան էր վերապահուած։

Այս դէպքերից յետոյ դպրոցի հոգաբարձութիւնը, մի շաբաթ յետոյ ներկայացնելով իւր եռամեայ գործունէութեան հաշիւը տեղւոյս հասարակութեան, հրաժարուեց, պահանջելով նոր ընտրութիւն կատարել։

Ժողովը, Սուրբ Խաչի տօն օրը, կայացաւ եկեղեցու գաւթում, քահանայի տանը, կային աւելի քան 30 հոգի, ընտրութեան մասնակցեցին անխտիր թէ անդամակիցները և թէ ոչ անդամակիցները։

Առաջ ենք բերում ընտրուած պարոնների անունները 1) Աստ. Տէր-Օհանեան, 2) Աղաւէլ Յովսէփեան, 3) Աւետիս Յորդանանեան, 4) Յ. Գ. Բաղիլ, 5) Ստեփան Ալլանեանց, 6) Դարչին-բէկ 7) Իսահակ Մելիք-Յովսէփեան։

Սակայն ի դէպ, պէտք է նկատել որ ներկայացրած հաշիւներից ժողովուրդը դժգոհ էր, որովհետև այնքան պարզ չէր և նոյն իսկ շատ տեղեր անհասկանալի էր նամանաւանդ որ, հէնց ժողովում պատրաստեցին հաշիւների մի մասը։

Լսում ենք, որ ներկայ հոգաբարձութիւնը, պաշտօնական թղթերով հրաւիրել է պ. Համբարձում Թարսեղեանին իբրև տեսուչ դպրոցների և պ. Ալէքսան Յովսէփեանին խորհրդի քարտուղար։

Ոչ՝ մի փոփոխութիւն դեռ ևս չէ կըրել, ամեն բան նախկին դրութեան մէջ է, ժամ է վերջապէս ռաշտեցիներիս, թօթափուինք մեր խոր քնից։ Դպրոցներից ոչ մի պտուղ չենք կարող վերցնել, եթէ չը մտածենք շուտով փոփոխութեան ենթարկելու։

Յ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Որպէս լսում ենք վաղը երեկոյեան տեղի է ունենալու Հ. վարժարանի սրահում, գրական երեկոյթ, յօգուտ Ընթերցասիրաց Ընկերութեան։ Երեկոյթին հովանաւորելու է գեր. Այվատեան հայրը։

—

միանգամայն և ներդի դրգիռը։ Հանգստութեան ժամանակ, աշխատանքից յետոյ, նրանք նորից վերակազմւում են։ Միակողմնեան յոգնածութիւնը ներգործում է արեան վերայ որով վերջինս թունաւորուելով վնասակար ազդեցութիւն է գործում ուղեղի գործունէութեան վերայ այնպէս ֆիզիքական աշխատանքը յոգնեցնում է և մեր ուղեղ-հոգին, և ինչու չը պիտի անէ, քանի որ հոգին և մարմինը մէկ անբաժան ամբողջութիւն են կազմում, միևնոյն արիւնից սնւում են բոլոր անդամները։ Միևնոյն կերպով մտաւոր գործունէութիւնից յոգնում են մեր միանգամայնները։ Անմիջապէս մէկ աշխատանքից միւսը փոխելը սխալ է մանուկ կազմուածքի համար։ Բայց ոչ որի գաղտնիք չէ, որ այդ երկու տեսակ զբաղմունքը՝ մտաւորը և ֆիզիքականը մեր մանուկների համար անյարմար է տնօրինուած, Ուղղակի դասարանից բշում են մանկան խաղի կամ գիմնաստիքական մարզութեան և դագրածներին կամ ֆիզիքականապէս յուզուածներին նստեցնում են դասի։ Գիտէք գրանից ինչ է առաջանում։

Սովորելու համար նրանց ուղեղը յոգնած է, ֆիզիքական զբաղմանց համար նորանց միանունքը թոյլ է, և այն աշխատանքը որը կատարում է արդէն յոգնած անդամը ամբողջ կազմութիւնը վնասում է և շատ հեշտութիւնով հասցնում է ծիւրման, կեանքի այս տեսակ պտղիցն է առաջանում մեծ մասամբ այն տխուր փաստը, որ շատ մանուկներ չըհասնելով նրանց ֆիզիքական պարապմունքին, երկար զբօսանքին դառնում են աւելի և աւելի ջղային, յոգնած և վերջապէս թողնում են ուսումնարանը։

Ցանկալի է, որ մեր դաստիարակները զբաղւում էին այս յոգնածութեան երևոյթով, և ոչ ծնողները համոզւում էին որ մանուկները չպէտք է միշտ զբաղուին, անդադար յոգնեցնելով ուղեղները։ Մանուկների համար պիտի տնօրինուի որոշեալ ժամեր երբ նրանք կարողանային իսկապէս հանգստանալ ինչպէս ֆիզիքական, այնպէս և մտաւոր յոգնածութիւնից յետոյ։ Չըպէտք է անդադար լարել մանուկների ու ու միտքը ի վնաս մարմնի, որպէսզի վերջումը չծիւրուի նա, այլ պէտք է մարմինը և միտքը առանձնակի կարգացնենք և իւրաքանչիւր գործից ու լարումից յետոյ, առանց միակէ ուժի միջամտութեան։ Հանգստութիւն տանք բոլոր կազմուածքին։

Մ. Փարամազեան

Անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ Վե֊հարանի Ջուլֆիկի օծման Ա. տարեդարձի առթիւ. Երաժշտասիրաց ընկերութեան օգտին տրուած հանդէսը: "Հանդիսին, որ տեւեց մօտ 2 ժամ, ներկայ էին բաւական թւով բազմութիւն երկու սեռից: Գեր. Այվազեան հայրը շատ եռանդուն կերպով խօսեց երկու կուսակցութեան միացման համար: Նուագում էր Երաժշտասիրաց նոր խումբը:

—

Արդուբիդից մեզ գրում են հետեւեալը: Չը նայելով ուշ, բայց դարձեալ մեր հոգաբարձական ընտրութիւնը կատարուեց: Ընտրուեցան պ.պ. Անանիա Խաչիկեան, Հայրապետ Մն Մնացականեան, Յակոբ Խաչիբեգեան և Սիմէօն Էգանեան: Նիւթական պակասութեան պատճառով, վերոյիշեալ պարոնների վերայ մեծ պարտաւորութիւն է ընկնում եռանդուն գործելու: Մեր եկեղեցին դպրոցի կողմից շատ յետ է մնացել: Չը նայելով որ գտնւում ենք Թուսնստանի կողքին շատ անգամ փնտռում ենք տեղական մոմ, իսկ եկեղեցու հաշիւ գա Աստուած տայ: Միայն հինգ նաւթավաճառներին ենք նպատարագի երեւ տեսնում, որովհետեւ 100 ամեայ զառամեալ քահանան ոչինչ չէ կարողանում անել: Մենք եւ քահանայի կարիք ունենք: Կենտրոնական մթերքների թանկութիւն է, իսկ որ և է հիւանդութիւն դեռ եւս չը կայ: Օդը ձիւներոց չափ ցուրտ է: Բոլոր բոստանները ցրտահարուեցին:

—

Գաւրէժից մեզ գրում են որ, սեպտեմբերի 17-ին ուղեւորուեց դէպի Սաղմաստ ... Արէն վ. Վէհունին, իբրեւ առաջնորդական փոխանորդ և Գեբիկի վանահայր: Նոյն պաշտօնով ուղարկուել է Փոյտակարան (Ղարադաղ) Յ. Բիմուհի վարդապետը:

—

Նոյն տեղից մեզ գրում են հետեւեալը: Տօֆը հոգի սավրացիներ իրանց քահանայի հետ եկել են Գավրէժ. բողոքելու իրանց նոր աղայի ձեռքից, որը կամենում է մինչեւ հիմայ ստացած տուրքի տեղ կրկինը ստանալ, և մինչեւ հիմա 500 թուման տուգանք է առել գիւղացիներից այն ինչ գիւղի գնելը ընդամենը չը կայ երկու ամիս:

—

Հրաւիրում ենք Ատրպատականի առաջնորդի ուշադրութիւնը հետեւեալ հրէշաւոր եղելութեան վերայ: Խոյից մեզ գրում են հետեւեալը: Ցաւով պէտք է յայտնեմ այս օրերս տեղի ունեցած մի զզուեցուցիչ անօրինութիւն որ կատարուեցաւ տեղիս Վ.առ գիւղի ուսուցչի ձեռքով: Այդ ուսուցիչը որ ահա վեց ամիս էր իւր պաշտօնի գլուխն էր անցել, իւր [illegible] մանկավարժութիւնը ոչ մի կերպով չը կարողանալով յառաջ տանել, դիմել էր խալիֆայական մեթոդին—բարկանալով մի տասներկու տարեկան աշակերտի վերայ, ականջից բռնել և այնպէս ուժգին խփել էր պատին, որ գանգը վնասուելով չը բուժեց երկու շաբաթ խեղճը մեռաւ չարաչար մահուամբ: Եւ այդ ուսուցիչը լսում ենք գնում է վարդապետ ձեռնադրուելու: Այստեղ ինչպէս և ամբողջ Ատրպատականում, այս տարի ամեն ինչ անհամեմատ թանկ է:

—

Մեր Բաթումի թղթակիցը օգոստոսի 24-ից հաղորդում է հետեւեալը: „Այսօր ստացայ մի հեռագիր Օդէսայից որ „Կիեվ“ մարդատար շոգենաւը Վոլգայ գետի վերայ խորտակուել է, իսկ ինչքան վնաս է տուել ժողովուրդին դեռ յայտնի չէ. մանրամասն կը հաղորդեմ ժամանակին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ԴԷՅԼԻ ՆԻՒԶ“ ԼՐԱԳՐԻ ԿԱՐԾԻՔԸ

—

Ճապօնն ունի դատաւորներ եւ երկու խորհրդարան, ճիշդ ինչպէս անգլիացիք, Նա ունի դատական օրէնքներ, ճիշդ ինչպէս ֆրանսիացիք: Չինաստանում չը կան բնաւ այսպիսի քաղաքական առաջադիմութեան ապացոյցներ: Մենք չենք ուզում տալ որ մարդիկ չեն չարչարւում Չինաստանում, ինչպէս այդ անում են Ճապօնում կամ Ֆրանսիայում, տարածելու համար մտքեր եւ գաղափարներ որոնք տհաճելի են իշխող կուսակցութեան: Մարդկային բնութիւնը եւ մարդկային պատիժները ամեն տեղ մօտաւորապէս միեւնոյն ճանապարհով են գնում բայց ճապօնացիների ուղղութիւնը շատ աւելի նման է Եւրոպայի ուղղութեան քան թէ Չինաստանինը: Տարակոյս չկայ որ Ճապօնը դիւթել է ժամանակակից ճանապարհորդներին, շատ աւելի քան Չինաստանը կարող է անել:

Ճապօնն ունի լրագրներ ու ապակեղէն կարգեր: Չինաստանը ամենեւին: մենք մինչեւ իսկ չը գիտենք թէ ով է իշխում Պեկինում եւ իւր հրաշալի կանոնները Չինաստանին էին պատկանում: Մենք քիչ աւելի բան գիտենք Կոնֆուցիուսի մասին բայց Կոնֆուցիուս մի տեսակ հանդուգն սուրբ, եթէ ոչ մարգարէ եւ արդիւն, որից է պատմութեան մէջ գոնէ թեթեւամիտ հասարակութեան համար, որ ամեն տեղ եւ միշտ հասարակութեան մեծամասնութիւնն է կազմում:

Բայց միւս կողմից, պէտք է խոստովանուել որ մի քանի եւրոպական եւ ամերիկական ճանապարհորդներ աւելի համակրած են Չինաստանին քան թէ Ճապօնին: Շատ եւ շատ անգամներ տեղ են, եւ այն էլ լաւ հեղինակութիւն ունեցողներ, որ չը նայելով Ճապօնի բոլոր արտաքին փայլին Չինաստանը աւելի ամուր կերպով բռնած է Եւրոպայի քաղաքակրթութեան հիմունքը թէ պատերազմի թէ խաղաղութեան ժամանակ: Այժմ սկսուող պատերազմի ընթացքը անշուշտ մեզ կըտայ կոճացուցիչ տեղեկութիւն այդ նիւթի վերայ: Ի հարկէ ցաւալի է որ այդ երկու երկիրները միմեանց հետ պատերազմ են մղում, ցաւալի է որ մենք եւրոպացիներս որ այնքան դժնդակ խօսում ենք մեր քաղաքակրթութեան մասին, չենք կարող միշտ կամ դէթ երբեմն լաւ օրինակ հանդիսանալ ուրիշներին: Բայց եթէ նոքա անպատճառ պէտք է պատերազմեն գոնէ հետաքրքիր կը լինի տեսնել թէ ծայրայեղ Արեւելքի երկու ցեղերից դէպի ընկերակից եւ քաղաքական դերակշռութիւնը, որ մէկը պիտի շահէ մրցանակը—ինչ եւ իցէ լինի այն:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Թիեն-Ցին 15 սեպ. Այս ամսոյ 12-ին ճապօնացիք Փինկ-Եանկում չինացւոց վերայ յարձակում են գործել և հակառակ իրանց գործ դրած ջանքերին յաղթուել և մեծ ջարդ են կրել:

—Լոնդոն 15 սեպտ. Փինկ-Եանկում մի մեծ արիւնահեղ ճակատամարտ է տեղի ունեցել չինական և ճապօնական զօրաց, մինչեւ չինացւոց բանակը բոլորովին ջախջախուել և ի կորուստ է մատնուել: 20000 գինեալ չինական զօրքից 16000 ը ջարդուել, վիրաւորուել և գերի են ընկել: Ի վերջոյ ճապօնացիք Փինկ-Եանկին տիրել են: Ճապօնացիներից հազիւ թէ 300 հոգի սպանուած և վիրաւորուած լինին: Զօրավար Թիսէ չինական բանակի ընդհանուր հրամանատարը ճապօնական բանակում բանտարկուած է: Մեծ քանակութեամբ հրանօթներ և զէնքեր ճապօնացւոց ձեռքն է անցել:

—Լոնդոն 18 սեպտ. Զանազան կողմերից լուրեր է հասնում որ Փինկ-Եանկում տեղի ունեցած սարսափելի ճակատամարտից յետոյ չինական զօրքը Կորէայում բոլորովին ջարդ ու փշուր է եղել և մի այլ տեղեկութեան համեմատ յայտնըւում է որ չինական 20000 զօրքը անձնատուր է եղել ճապօնացւոց:

—Տօկիօ 19 սեպտ. Ճապօնական պաշտօնական տեղեկութեանց համեմատ չինական զօրքը Փինկ-Եանկում 20000-ից աւելի են եղել, նորա մի փոքրութիւն մասը միայն փախել է, մնացեալ մասը ջարդուել, վիրաւորուել և գերուել է: Բէյ-ձէրի գործակալութիւնը Շանխայից հեռագրում է թէ ծովային մի սարսափելի պատերազմ է տեղի ունեցել Կորէայի ծոցի հիւսիսային կողմում: Ճապօնացիներից մեծ թւով կոտորուել և վիրաւորուել են և որովհետեւ չեն կարողացել չինացւոց առաջ դիմանալ փախուստ են տուել դէպի հարաւ:

—Լոնդոն 20 սեպտ. Փինկ-Եանկի ճակատամարտի առթիւ այլ տեղեկութիւններ են հասել, որ հաստատում են թէ չինական զօրքի մէկ քառորդը յաղթուելուց յետոյ չը կարողանալով փախուստ տալ, Եօհօ գետի բերանի մօտ ծովային կռիւ է բացուել ճապօնացիք իրանք ևս խոստովանում են որ ծովային այդ կռւում մեծ վնասներ են կրել այսուամենայնիւ պնդում են թէ յաղթութիւնը իրանց կողմն է մնացել և ուրանում են միեւնոյն ժամանակ իրենց նաւերից թշնամու ձեռքը անցած լինելը սակայն խոստովանում են թէ իրանց երեք նաւատորմերին մեծ վնասներ է պատահել: Ծովային այդ ճակատամարտի հետեւութիւնը ճիշդ յայտնի չէ բայց երկու կողմերն էլ մեծ վնասներ են կրել: Ճապօնացիք դէպի Վէյ-Եօ են յառաջ ընթանում:

Արտօնատէր—Հրատարակիչ
ԱՆԴՐԷԱՍ ԲԷԿՆԱԶԱՐԵԱՆՑ